

Pre zabezpečenie slobody a nezávislosti a šťastnej budúcnosti novej Československej republiky považujeme za bezpodmienečne nutné ďalšie prehĺbenie srdečného priateľstva, ktoré nás viaže k SSSR na všetkých poliach. Prajeme si, aby smluva o priateľstve a vzájomnej pomoci, ktorá viaže našu republiku so SSSR, sa stala mohutným pilierom, ktorý podoprie ďalšie sblíženie našich bratrských slovanských národov.

Nech žije nová, demokratická ČSR!

Nech žije SSSR!

Za svobodné Československo, 26. 1. 1945, čís. 22. Z článku „Za novú republiku“.

[153]

1945, 30. leden. Košice. — Článek „Pravdy“ o ustavování závodních výborů a o obnově válkou rozrušené výroby v Košicích.

Pracující lid pilierom novej republiky

Robotníci rokují o obnovení hospodářstva — Mnohomiliónové továrenské zariadenia zachránené košickými robotníkmi — Ustanovenie závodných výborov¹

¹ Závodní výbory byly voleny dělníky a zaměstnanci ve všech závodech současně s tím, jak se ujmaly moci nové orgány lidové moci. Náplň jejich činnosti byla od počátku daleko širší než jak ji určoval zákon o závodních výborech č. 330/1921 Sb. z. a n. a zákon o závodních a revírních radách č. 144/1920 Sb. z. a n. Staly se prvními pomocníky národních výborů při obnově výroby, při dosazování dočasných správ a očištění závodů, staly se orgány dělnické kontroly nad výrobou a hospodařením, zasahovaly iniciativně do všech otázek mzdových, sociálních, personálních a začasť i zásobovacích. Závodní výbory na osvobozeném území jako revoluční orgány dělnické kontroly výroby a spoluúčasti na správě a hospodaření závodů navázaly na revoluční činnost závodních výborů za povstání (srv. dokumenty čís. 63, 64, 67, 78 a 80), vycházely z jejich zkušeností a z výsledků podbrezovské konference závodních výborů a důvěrnických sborů. (Na konferenci funkcionářů KSS v Košicích dne 8. 4. 1945 rozhodl J. Valo účast dělníků na obnově výroby velmi vysoko: „Myslím, že bylo vykonáno hodně. Dělníci se chopili práce, nečekali na rozkazy, dávali továrny hned do běhu.“ — AÚD KSČ Praha, f. 68, inv. j. 13 — Organizátory této činnosti byly právě závodní výbory.)

Závodní výbory byly voleny z nejlepších dělníků a zaměstnanců, jejich jádrem se staly v mnoha případech ilegální závodní výbory, orgány národně-osvobozeneckého boje, které sehrály pod vedením komunistů a za jejich rozhodující účasti velkou úlohu při zachraňování továrního zařízení a závodů před vydrancováním a zničením.

Závodní výbory byly povolány též k tomu, aby spolupůsobily při budování nových, jednotných revolučních odborových organizací. Nebyly sice odborovými orgány, ani právně ani fakticky, avšak jejich činnost byla usměrňována vznikajícími a postupně se konsolidujícími revolučními odbory. Po osvobození celého Československa vydala Ústřední rada odborů i Ústředí odborových svazů Slovenska směrnice pro práci závodních výborů, které platily až do přijetí presidentského dekretu o závodních radách v říjnu 1945 [tyto otázky budou objasněny v II. svazku edice], který stanovil, že Revoluční odborové hnutí je oprávněno usměrňovat a řídit závodní rady (termín závodní výbor, do té doby užívaný na Slovensku, byl nahrazen výhradně termínem závodní rada jako tomu bylo v českých zemích od května 1945). Avšak ještě na počátku října 1945 byly na Slovensku, kde se revoluční odborové hnutí vyvíjelo pomaleji a hrálo v politickém životě země daleko menší úlohu než v českých zemích, závodní odborové skupiny ROH ustaveny pouze v 710 závodech, zatímco celkový počet závodních výborů činil 950. Ve 240 závodech nebyly tedy vybudovány odborové organizace a závodní výbor se tam nemohl opírat o jejich politickou pomoc. (Sjednotené odbory pre výstavbu ľudovej demokracie. Zpráva z prvního snemování slovenských odborov zo dňa 13. a 14. októbra 1945 v Turč. sv. Martine, str. 30.)

O úkolech závodních výborů zmiňovala se vedle vzpomenutých materiálů z období Slovenského národního povstání celá řada dalších dokumentů [viz např. dokument čís. 91, 130 — oddíl XIV. a další]. V únoru 1945 otiskly Čs. listy významný programový článek „Úkoly závodních výborů na osvobozeném území“ [autorem byl J. Kolský], který vytyčoval nové revoluční úkoly závodních výborů v přechodném období, při čemž vycházel již ze zkušeností, jimiž prošly závodní výbory na osvobozeném Slovensku. Konfrontujeme-li hlavní téze tohoto článku s činností závodních výborů v průběhu první etapy národní a demokratické revoluce, vidíme, že se komu-

Práve tak, ako vo všenárodnom odboji proti cudzím votrelcom a zradcom pracujúci ľud stál v prvých radoch, teraz pri obnovení nášho hospodárskeho života, pri obnovení priemyslu, poľnohospodárstva, dopravy, pracujúci ľud tvorí divy práve svojou obetavosťou, vynaliezavosťou a oddanosťou. Boli to vysokí vedúci inžinieri, ktorí pomáhali Nemcom a Maďarom odmontovať závody, podmínať, vyhodiť do vzduchu to, čo sa nedalo odmontovať, ktorí pomáhali zničiť to, čo vytvorilo pracovné úsilie niekoľkých pokolení nášho národa. Bol to pracujúci ľud, boli to robotníci a roľníci, ktorí schovali poľnohospodárske stroje, lokomobily, zariadenie závodov, ktorí zachránili miliónové majetky pre republiku, pre národ, pre ľud. Je to pracujúci ľud, sú to robotníci, roľníci a pracujúca inteligencia, ktorí hneď prvý deň slobodného života začali obnovenie výroby v závodoch, prípravy k jarnému osevu na veľkostatkoch, ktorí ako noví pánovia národného hospodárstva, ako gazdovia všenárodného majetku starostlivou, namáhavou a vytrvalou prácou budujú na troskách novú hospodársky život.

nistům a odborářům podařilo dosáhnout takřka ve všech směrech splnění původních představ. Otiskujeme podstatnou část článku, který byl jediným svého druhu ve všech tiskových orgánech na území osvobozeného Československa v období od ledna do 9. května 1945.

„První budovatelské úkoly v osvobozených oblastech budou řešeny Národními výbory, které budou v přechodném období demokratickými orgány veřejné správy. Leč nemůže býti žádných pochybností o tom, že v osvobozených oblastech budou urychleně budovány jednotné dělnické odborové organizace, jež nutno postavit plně do služeb Národních výborů při řešení všech bojových a budovatelských úkolů.

Nutno ovšem počítati s tím, že výstavba jednotných dělnických odborových organizací, očištěných od všech háchovských a hitlerovských pomocníků, bude vyžadovati delší doby. V některých výlučně průmyslových oblastech, jako je na př. ostravský revír, nacházela se řada podniků a závodů ještě do okupace v cizáckých, republice nepřátelských rukou. Tyto závody a nemálo dalších přejdou samozřejmě do rukou státu. Národní výbory budou ve své počáteční činnosti potřebovati vydatné pomocníky, aby mohly býti zdohány všechny obtíže a překážky nerušeného výrobního chodu závodů a šachet. Musí se v tom opřít zejména o závodní výbory.

Již proto je nutno, aby v každé osvobozené oblasti na všech závodech byly ihned provedeny demokratické volby do závodních výborů, aby si dělníci ve všech odděleních zvolili do nich takové své zástupce, o nichž dobře vědí, že se osvědčili jako stateční a odhodlaní lidé v národně osvobozené boji. Takto složené závodní výbory přispějí velmi mnoho k vybudování mohutných jednotných dělnických odborových organizací, které se postaví do služeb Národních výborů při řešení všech úkolů, zahrnujících nejen každodenní zájmy dělnictva, ale i novou výstavbu osvobozeného území.

Hlavním úkolem závodních výborů bude, zahájit v maximálním rozsahu práci závodů osvobozené oblasti. Není pochyby o tom, že po vyhnání hitlerovských banditů zůstane mnoho závodů značně poškozeno, některé úplně pobořeny, bez dřívějších majitelů, závodního aparátu, ředitelů, inženýrů, neboť to byli většinou háchovci-hitlerovci, zrádci Československé republiky.

Závodní výbory za této situace musí napnout všechny síly, aby byla pozvednuta iniciativa pracujících mas v míře nejvyšší, aby poškozené závody byly opraveny, pobořené znovu vybudovány ... Ale závodní výbory vedle organisování vzájemné pomoci závodů budou mobilisovati širokou veřejnost na pomoc výstavbě pobořených závodů. Budou vysílati svoje delegace do vesnic mezi rolníky, mezi ženy, neboť každá cihla, každé kolečko škváry bude velmi cenným přínosem na závodním staveništi.

V horečném proudu znovuoobnovování výroby až do maximálních možností budou závodní výbory v úzké spojitosti s Národními výbory a Národními soudy aktivně zasahovati při provádění čistky závodního aparátu od zdola až nahoru. Znajíce nejlépe potřeby výrobního procesu na závodě, budou se starati o to, aby na místa zrádců, malých i velkých kolaborantů byli dosazeni spolehliví, talentovaní, národně osvobozenému boji oddaní lidé z řad dělnictva a zaměstnanectva. Současně budou prokazovati cennou službu Národním soudům tím, že budou konkrétně označovati zrádcovskou činnost všech háchovských a hitlerovských pomahačů.

Stejně velkou roli budou hráti závodní výbory v otázce zásobování ... Zde mají závodní výbory opět za úkol, aby v dohodě s povoláními orgány řešily otázku zásobování dělníků a zaměstnanců na závodech a šachtách, aby se aktivně účastnily obstarávání potravin a určování jejich cen a současně vedly boj proti drahotě a lichvě. Za tím účelem budou vysílati svoje delegáty na trhy, do obchodů, mezi rolníky, přesvědčovati všechny o nutnosti správného zásobování a přístupných cen, aby tak byly zmařeny všechny pikle zakuklených nepřátel.

Závodním výborům případně rovněž důležitý úkol v provádění kulturní a osvětové práce. Po vyhnání hitlerovských banditů z osvobozené oblasti musí býti úplně vymýcena fašistická ideologie, násilně vnucovaná po dobu šesti let širokým pracujícím masám. To bude jeden z hlavních úkolů kulturní a osvětové práce na závodech. Na druhé straně nutno seznamovat osazenstvo s cíli našeho velkého spojení, Sovětského svazu, jeho vítězné osvobozené Rudé armády, informovat je o činech našich národních hrdinů sabotážních akcí a partyzánského boje.

Kulturní a osvětová činnost musí býti vedena v duchu stálého povznášení iniciativy pracujících mas, na po-

Továrň na mydlo

Dňa 26. januára sišli sa robotníci továrne na mydlo „Polio“ v počte 35, aby prerokovali otázky svojho závodu. Robotníctvo mydlovej továrne zvolilo závodný výbor.² Robotníci usniesli sa vyžiadať si od vojenského veliteľstva povolenie pre obnovenie práce. Z pätnástich strojov robotníctvo zachránilo dvanásť, takže továreň po krátkom čase bude môcť riadne produkovať.

Vo veľmi živjej debata prerokovali robotníci dopodrobna otázky závodu i otázky personálne.

Pivovar

Toho istého dňa 25. I. rokovali aj robotníci pivovaru Bauernebl. Na schôdzi zúčastnilo sa asi 40 robotníkov. Po otvorení schôdze súdruhom Šomošim ujal sa slova súdruh Piller za KSS. Poukázal predovšetkým na úlohy, ktoré očakávajú robotníkov v novej ČSR: „Robotníctvo predstavuje tú triedu, ktorá najviac trpela za fašizmu.“ Preto víta vydobytú slobodu zo srdca a pričiniť sa, aby svojou robotou urychlila a zabezpečila víťazstvo ČA nad fašizmom. Robotníkmi zvolený závodný výbor³ usniesol sa čo najskôr začať s výrobou piva. Keďže väčšinu strojov neporušili, možno počítať s čoskorým obnovením prevádzky pivovaru. Závodný výbor sľubuje vyrábať pivo po domácky, pokiaľ továreň nebude úplne reštaurovaná. V debata účastníci podrobne prerokovali o problémoch závodu.

Parná píla

Dňa 25-ho toho mesiaca sišli sa robotníci mestskej parnej píly v počte 30. Schôzdu otvoril súdruh Kugler, ktorý hovoril: „Na rozdiel od bývalej ČSR bude nová ČSR štátom skutočne demokratickým. Ľudová demokracia prizná robotníkom rovnoprávnosť nielen na poli politic-

---

moc frontě s cieľom konečného rozbití hitlerovského fašizmu, organizovaním súťaže medzi závody a jednotlivými oddeleniami, informovaním širokej verejnosti o práci závodu, o dosiahnutých výsledkoch, o mimoriadných výkonech jednotlivcov na závodě a podobně.

Konečně závodní výbory budou hráti velkou roli při řešení otázky hospodářských a sociálních potřeb dělnictva a zaměstnanectva, která v prvopočátku na osvobozeném území bude značně složitou, neboť vedle jejich hospodářských a sociálních potřeb bude nutno přihlížeti ke konkrétním možnostem a obnovovatelským úkolům.

Využijeme-li správně závodních výborů při řešení všech uvedených úkolů, stanou se mocnou a hnací silou na závodech a šachtách a jako pomocné orgány Národních výborů a jednotných dělnických organizací i důležitým činitelem v celé hospodářské a politické výstavbě osvobozené Československé republiky.“ (Československé listy, 15. 2. 1945, č. 3.)

² Vynechána jména členů závodního výboru.

³ Vynechána jména členů závodního výboru.

⁴ Vynechána jména členů závodního výboru.

⁵ Ještě před evakuací Banské Bystrice v říjnu 1944 rozhodlo vedení Komunistické strany Slovenska, že tiskový orgán KSS „Pravda“ bude vycházet i po ústupu povstalců do hor. Toto rozhodnutí se přes obtížnou situaci uskutečnilo. „Pravda“ vycházela v Hlavním štábu partyzánského hnutí na Slovensku a první dvě čísla zredigoval ještě J. Šverma. Celkem vyšlo 21 čísel, z toho poslední dvě čísla v únoru 1945. Zachovala se pouze tři čísla Pravdy, vydávané v horách: čís. 16 ze 7. ledna, čís. 18 z 21. ledna a čís. 19 z 28. ledna 1945. Jsou uložena v archivu ÚD KSČ v Praze. První čísla byla rozmnožována jako rukopisné, později strojové průpisy, od 16. čísla bylo použito cyklostylu. Jednotlivá čísla „Pravdy“ byla dále rozmnožována v partyzánských brigádách i ilegálně v organizacích KSS a v místních národních výborech. Od 16. čísla byla „Pravda“ rozmnožována cyklostylem ve dvou střediscích — ve štábu 2. čs. partyzánské brigády a v osadě Lom nad Horní Lehotou. Tehdy „Pravdu“ redigoval Július Šefránek. (Podrobné údaje o „Pravdě“ z období ústupu povstání do hor viz článek M. Hyska „Pravda a Hlas ľudu v období partizánskej vojny na Slovensku“, Novinářský sborník V, 1960, s. 186—195.)

V legálních podmínkách začala Pravda vycházet jako orgán Komunistické strany Slovenska na počátku ledna 1945. První tři čísla byla vytištěna v Michalovcích, ve stejné tiskárně jako Nová Sloboda, což byl časopis vydávaný I. čs. armádním sborem pro civilní obyvatelstvo osvobozeného východního Slovenska (viz pozn. k dokumentu čís. 144). Pravda vycházející v Michalovcích měla v podtitulu označení „Orgán michalovského výboru Komunistické strany Slovenska“. Prvé číslo bylo nalezeno nedávno, druhé se ještě nepodařilo najít. Podle hlášení vysílače „Za slovenskú slobodu“ z 25. 1. 1945 druhé číslo ze 14. ledna přineslo článek o slovenské Národní frontě. Třetí číslo vyšlo 21. ledna a bylo věnováno výročí úmrtí V. I. Lenina. Bylo čtyřstránkové, formátu A4.

Po 20. lednu 1945 se začal stranický, politický a hospodářský život soustřeďovat v Košicích. Zde vyšlo 30. ledna 1945 čtvrté číslo „Pravdy“ již s podtitulkem „Orgán Komunistické strany Slovenska“. Košická

kom, ale aj na poli hospodárskom, kultúrnom a sociálnom. Robotník bude mať nielen povinnosti, ale aj práva. Je v záujme samotného robotníctva dať čo najskôr do chodu všetky podniky a závody. Robotníkmi zvolené závodné výbory preberú podniky zradcov do svojich rúk, aby tieto mohli nerušené pracovať pre víťazstvo Červenej armády, ktorá je priekopníkom demokracie a slobody národov.“ Jeho prejav odmenili účastníci schôdze búrlivým potleskom a po zvolení členov závodného výboru⁴ rozhodli sa jednohlasne, čo najskôr obnoviť prevádzku parnej pily. Závodný výbor, ktorý sa skladá z oduševnených a uvedomelých robotníkov, je zárukou toho, že usnesenie schôdze splnia, len čo zavedú na pílu elektrický prúd.

V debate konštatoval súdruh Hájec s úprimným zadosťučinením, že vďaka spolupráci všetkých robotníkov závodu nepodarilo sa Nemcom odviezť ani jeden stroj, takže sami robotníci pričínili sa o zachovanie tohto dôležitého podniku. Súdruh Ružička prejavil radosť všetkých robotníkov nad príchodom Červenej armády a vyslovil presvedčenie, že ona je zárukou spravodlivého poriadku v novej ČSR.

Porada zástupcov všetkých závodov

Vo veľkej sieni sekretariátu KSS sišli sa 25. januára robotníci, technickí vedúci a úradníci skoro všetkých košických závodov, aby od zástupcov KSS vyžiadali si pomoc pri obnovení prevádzky a reštaurovaní Nemcami zničených podnikov. Na tejto schôdzi prehovorili súdruhovia Kugler a Maurer. Z politického referátu súdruha Maurera, venovaného zväčša událostiam posledných siedmich rokov, vynímame program novej ČSR. Citujeme doslovne: „Nová ČSR bude ovládaná duchom skutočne demokratickým. Pôdu veľkostatkárov a grófov dostane slovenský ľud, ktorý na nej od vekov robí.

Veľkokapitalistom bude odňatá možnosť rozpínať sa na úkor robotníkov. Závodné výbory prevezmú správu závodov do svojich rúk. Politika nového Československa bude sa opierať o najširšie ľudové masy, ktoré budú zastupovať Národné výbory.“ Svoj referát zakončil privolaním na slávu Červenej armáde a jej najvyššiemu veliteľovi maršalovi Stalinovi.

Pravda,⁵ 30. 1. 1945, čís. 4. „Pracujúci ľud pilierom novej republiky.“

[154]

1945, 31. leden. Londýn. — Depeše československého ministerstva zahraničních věcí v Londýně československému velvyslanectví v Moskvě s textem dopisu presidenta dr. E. Beneše maršálu J. V. Stalinovi o ochotě československé vlády řešit otázku Zakarpatské Ukrajiny přímým jednáním se Sovětským svazem v duchu přátelství.

Tajné.

Včera jsem odevzdal Čičajevovi tento dopis presidenta republiky pro maršála Stalina:

„Vážený pane předsedo Rady národních komisařů!

Obdržel jsem Vaše osobní poselství ze dne 23. ledna¹ a upřímně Vám za ně děkuji.

„Pravda“ vycházela zpočátku nepravidelně, pak od 6. února pravidelně třikrát týdně a to v úterý, ve čtvrtek a v sobotu. Od 27. března vycházela již denně mimo pondělí. Byla tištěna většinou na čtyřech stranách velkého formátu. Zodpovědným redaktorem byl J. Maurer, od 10. března J. Ďuriš.

Po osvobození Bratislavy vycházela „Pravda“ paralelně v Košicích i v Bratislavě. Po prvé vyšla bratislavská „Pravda“ 13. 4. 1945 jako 43. číslo. Po přestěhování košické redakce do Bratislavy přejmenovala se košická „Pravda“ na „Východoslovenskou Pravdu“. Prvé číslo „Východoslovenské Pravdy“ vyšlo 10. května jako orgán KSS pro východní Slovensko. Bylo to číslo 64. vydané za odpovědné redakce B. Bihellera.

Košická „Pravda“ sehrála významnou roli při formování politického života na osvobozeném území. Přinášela zprávy z fronty, informace o mezinárodně politických událostech, o činnosti komunistických organizací, o práci národních výborů, o životě na osvobozeném území, intervju s politickými činiteli. Otiskla řadu významného programových článků, týkající se poměrů v nové ČSR a politiky KSS.

¹ Viz dokument čís. 151.